

KROPPEDAL

Museum for Astronomi · Nyere tid · Arkæologi

Afdeling for Arkæologi

Bygherrerapport om den arkæologiske udgravning af Stavemarken, TAK 1158

Af Birgitte Borby Hansen og Allan Larsen

Bygherrerapport nr. 9, 2007

Indholdsfortegnelse

Indledning	2
Resumé	3
Udgravningens forhistorie	3
Undersøgelsens resultater	4
Huse	4
Hegn	5
Felt 1	6
Hus 1	6
Hegn 2	7
Felt 2	7
Øvrige anlæg	7
Gruber	7
Kogestensgruber	7
Fund af oldsager	7
Sammenfatning og konklusion	8
Udgravningens data	9
Udgravningsmetode	10
Tidstavle	11

Bygherrerapport

Indledning

Nærværende rapport dækker den arkæologiske udgravning der blev påbegyndt tirsdag d. 21/6 2005 og afsluttedes tirsdag d. 28/6 2005, som opfølgning på den arkæologiske prøvegravning i juni 2005. Udgravningen blev finansieret af Høje-Taastrup Kommune. Det af Kulturarvsstyrelsens godkendte budget lød på 167.560,88 kr. Kroppedal – Museum for Astronomi-Nyere Tid-Arkæologi var ansvarlig for undersøgelsen. Originaldokumentation og oldsager

opbevares efter undersøgelsens afslutning på Museet.

Vejret var almindelig dansk sommervej, fra 15-25 + grader C, let skyet, dog fortrinsvis solrigt, ofte blæsende. Det skarpe sollys både hæmmede iagttagelser og udtørrede den lerede afrømmede overflade.

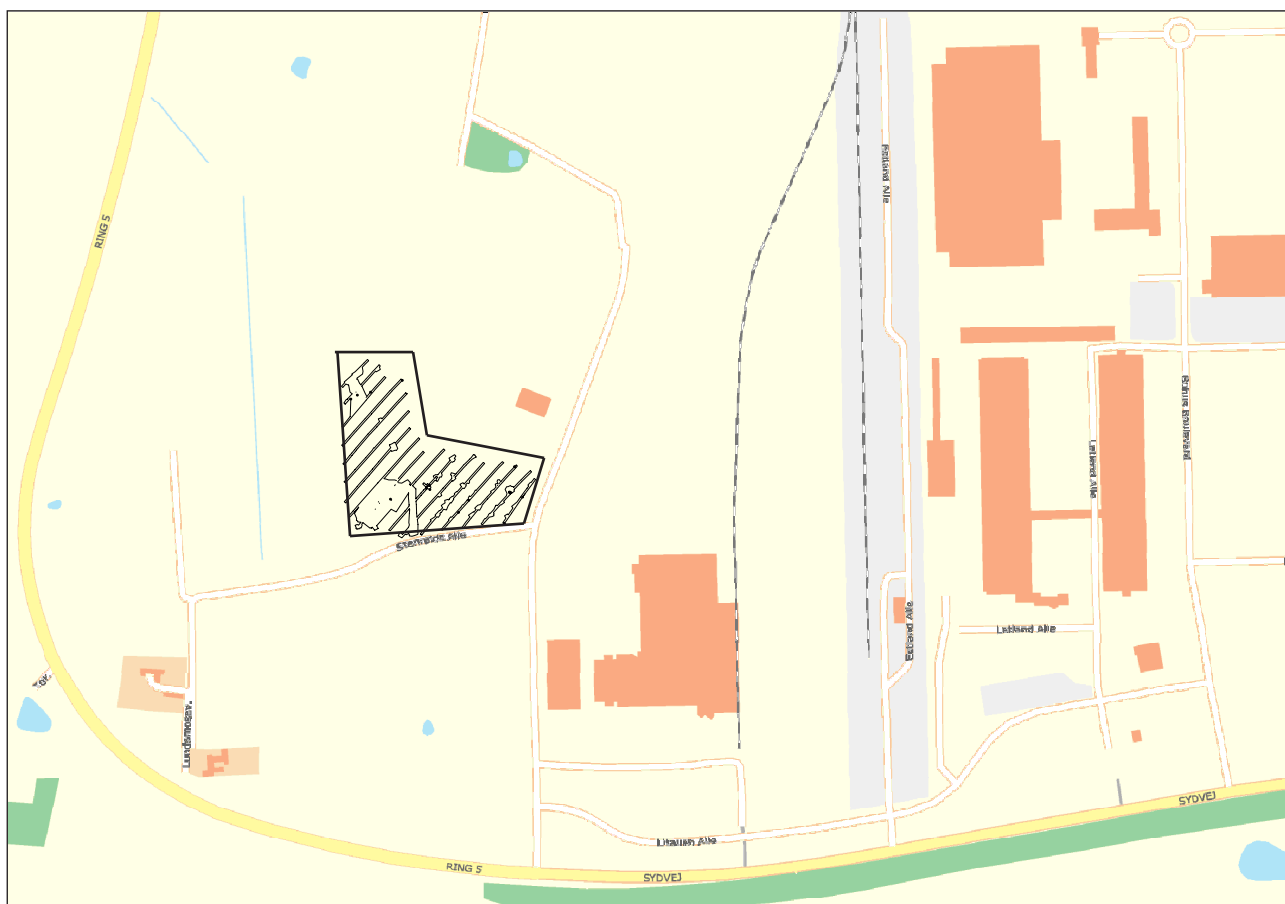

Fig. 1: Udsnit af KMS - Skærmkort. Udgravningsområde markeret med sort.

Copyright © Kort & Matrikelstyrelsen, Remtemestervej 8, 2400 København NV

Resumé

En prøveundersøgelse i maj 2005 af et område for udlagt regnvandsbassin ved Litauen Allé i Høje Taastrup resulterede i adskillige bopladsspor, der i første omgang førte til nærmere undersøgelse i juni 2005 af to felter på hhv. 3000 og 400 m². På det største felt fremkom spor af et ca. 12 meter langt beboelseshus med dobbelte sæt tagbærende stolper, der via form og keramik dateres til ældre jernalder. Rester af en sandsynlig tilhørende mindre økonomibygning (stald, lade etc.) ses få meter nordøst herfor. Sydvest herfor fremkom et hegnsforløb. Bosættelsen omgives af flere gruber, bestående af affaldsgruber med skår, ben o.l. samt kogestensgruber. Keramik fra stolper og gruber daterer bosættelsen indenfor ældre jernalder, nærmere bestemt ældre romersk jernalder (Kr. f. – 200 e. Kr.). På det mindre felt ca. 100 meter længere mod nordvest fremkom ustrukturerede

stolper og gruber, der peger på starten på et nyt bosættelsesområde som evt. strækker sig mod nordvest udenfor undersøgelsesområdet.

Udgravningens forhistorie

Kroppedal - Museum for Astronomi • Nyere tid • Arkæologi, blev i 2005 på vegne af Høje-Taastrup Kommune, anmodet af Moe & Brødsgaard A/S om en prøveundersøgelse af et areal på 25.000 m², ved Litauen Allé, samme kommune. På området skal etableres et regnvandsbassin og et lednings-tracé, til afledning af regnvand fra det nærliggende industriområde. Prøveundersøgelsen i maj 2005 resulterede i fund af adskillige bopladsspor, især i den sydlige del af området, i form af bygninger, grøfter og gruber, der kan knyttes til allerede undersøgte gård-sanlæg i området (SØL 963 og 984). For indeværende ønsker bygherren kun undersøgt ca. 3000 m² i den syd-

Fig. 2: Udsnit af KMS - Skærmbort. De mange udgravninger foretaget gennem årene i området. TAK 1158 er markeret med rødt, øvrige undersøgelser med sort

Copyright © Kort & Matrikelstyrelsen, Remtemestervej 8, 2400 København NV

lige del af selve bassinområdet, i forbindelse med etablering af kørevej og regnvandsstracé (felt 1); samtidig har Kropedal udpeget et mindre område på ca. 400 m² nordligst i bassinet med spredte bopladsspor (felt 2). Hele det sydøstlige område med tæt koncentration af husspor o.a. afventer endnu udvidede undersøgelser (TAK 1278, Stavemarken 3). På Fig. 2 kan ses et kort over de mange arkæologiske undersøgelser udført i området gennem årene.

Undersøgelsens resultater

Den arkæologiske undersøgelse på Stavemarken resulterede i anlæg af forskellig art, her i blandt stolpehuller og gruber. Disse forskellige anlæg var primært koncentreret i et område (felt 1).

Et anlæg erkendes oftest som en forhistorisk nedgravning, der i dag kan ses som en mørkfarvet plet i undergrunden. Et anlæg kan indgå i en konstruktion, såsom stolpehuller til huse eller hegn, eller være et udtryk for forskellige aktiviteter f.eks. brønde, affaldsdeponeringer eller begravelser.

Et stolpehul ses ofte som et cirkulært fyldskifte, der udgør nedgravningen, hvori stolpen har været placeret. Et stolpehul kan bestå af flere komponenter.

Nemlig selve nedgravningen og i denne et spor enten efter en stolpe, der har stået i hullet og rådnet op, eller en sekundær opfyldning af det hul stolpen har efterladt, når den er blevet hevet op.

Huse

Et hus af forhistorisk karakter erkendes typisk ved at genfinde stolpehullerne. Disse er placeret i et bestemt mønster afhængig af konstruktionen som varierer gennem tiden. Der er dog ofte en sådan regularitet, at disse mønstre kan bruges til at tidsbestemme bebyggelsen.

Bøndernes ældste hustype var huse, der bestod af en række centralt placeret stolper - en såkaldt midsulekonstruktion, der har understøttet tagryggen. Denne hustype kom frem omkring 2800 f.Kr. I bronzealderen introduceres den såkaldte treskibet konstruktion. Det vil sige, at der ned gennem huset har stået to rækker stolper, som har båret en rem, hvorpå spærrene og altså taget har hvilet (fig. 3). Det treskibede hus var den altdominerende hustype igennem hele bronze- og jernalderen i Sydskandinavien (1700 f.Kr.-1050 e.Kr.).

Husene var bygget af træ. Vægkonstruktionen ved vi ikke så meget om, men den kan være udført af flettede vidjer, beklædt med ler. Der er ikke al-

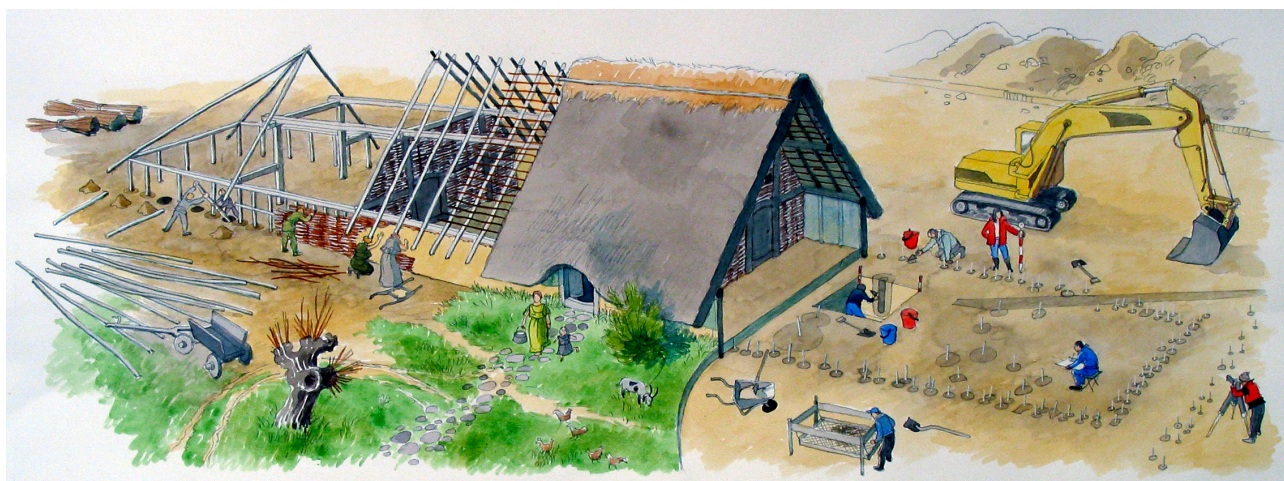

Fig. 3. Principtegning af jernalderhus under opførelse og udgravning. Originaltegning af Charlotte Clante.

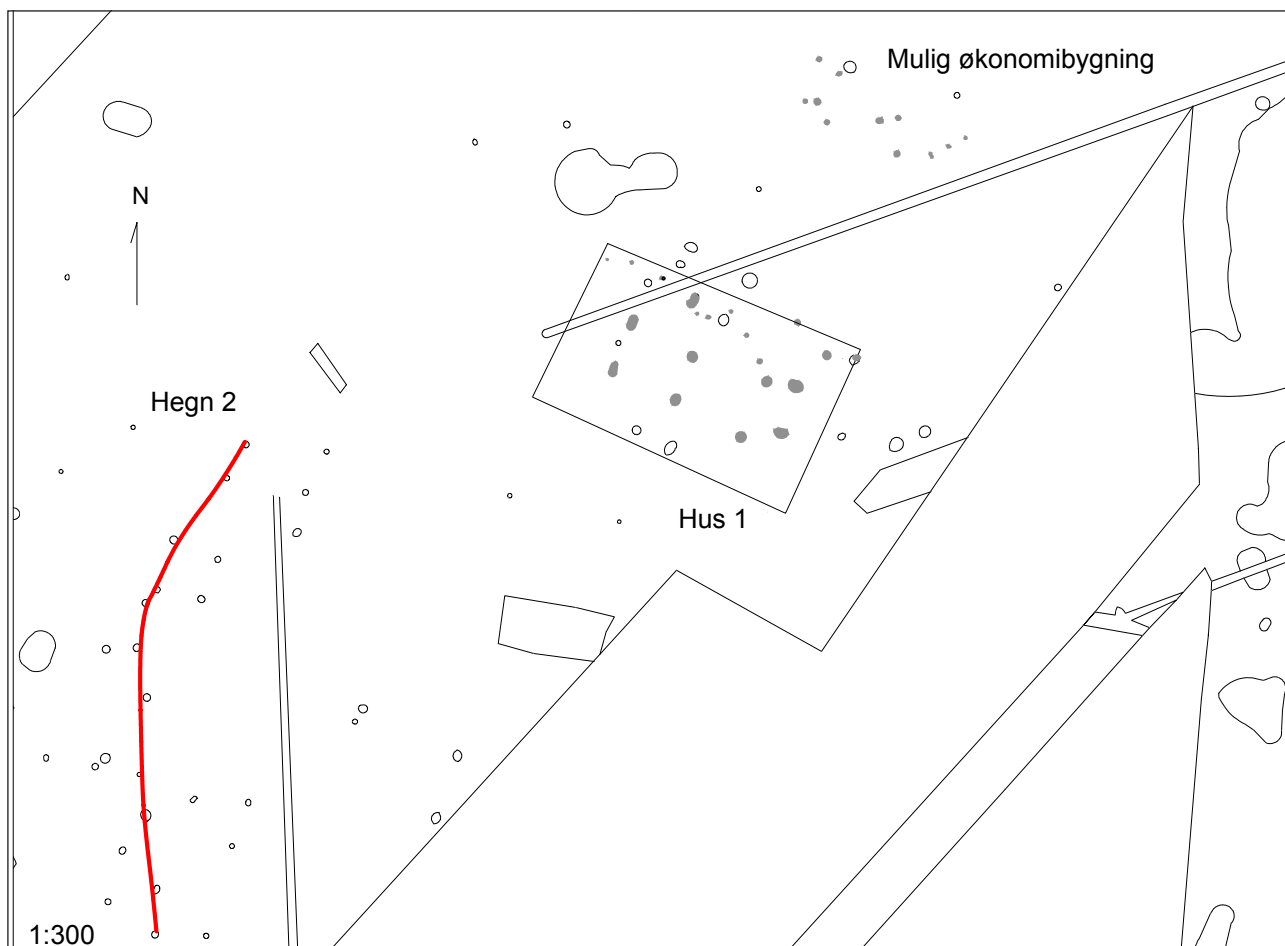

Fig. 4: Udsnit af Felt 1, med Hus 1 og Hegn 1 markeret. Tegning: Allan Larsen

tid bevaret spor af vægforløbene, måske fordi vægstolperne ikke har været nedgravede, men i stedet tappet ned i en fodrem.

Jernalderhusene er typisk opdelt i en beboelsesende som regel i den vestlige del af huset, medens den østlige del har fungeret som stald. Den øst-vestlige orientering skyldes formentlig den fremherskende vindretning fra vest foruden ønsket om maksimal solindstråling.

På grund af byggematerialerne havde et jernalderhus en begrænset levetid på omkring 30 år. Herefter blev huset revet ned og et nyt opført, ofte i umiddelbar nærhed af det foregående. Denne byggetradition er årsagen til, at arkæologerne som regel finder adskillige spor efter huse ved hver enkelt udgravning. Husene har ikke alle stået samtidig, men har afløst hinanden over flere generationer.

En gård kunne bestå af et enkelt langhus, men i den yngre del af jernalderen blev det almindeligt, at gården bestod af et stort langhus og et eller to mindre udhuse på en indhegnet gårdsplads. De mindre huse fungerede sandsynligvis som lader og forrådshuse, ekstra staldplads eller beboelse og benævnes ofte som økonomibygninger.

Hegn

Hegn erkendes gennem rækker af identiske stolpehuller der ikke indgår i huskonstruktionerne. Disse kan typisk have indhegnet et gårdsanlæg, dyrefolden, marker eller særlige vejforløb, hvor dyrehold er blevet gennet igennem

Felt 1

Hus 1

Blandt stolpesporene i felt 1 kunne flere sættes sammen til et sikkert øst-vest orienteret langhus med 3-4 dobbelte sæt tagbærende stolper og et delvist bevaret nordligt vægforløb. Enkelte andre mindre stolper ses i husets østende og sydside. Huset kan have været ca. 12 meter langt og ca. 5 meter bredt (Fig. 4).

Huset dateres både ud fra fund af keramik i den ene tagbærende stolpe samt dets form med rette stolpeforløb til ældre jernalder, sandsynligvis ældre romersk jernalder, ca. Kr. f. – 200 e. Kr (Fig. 6).

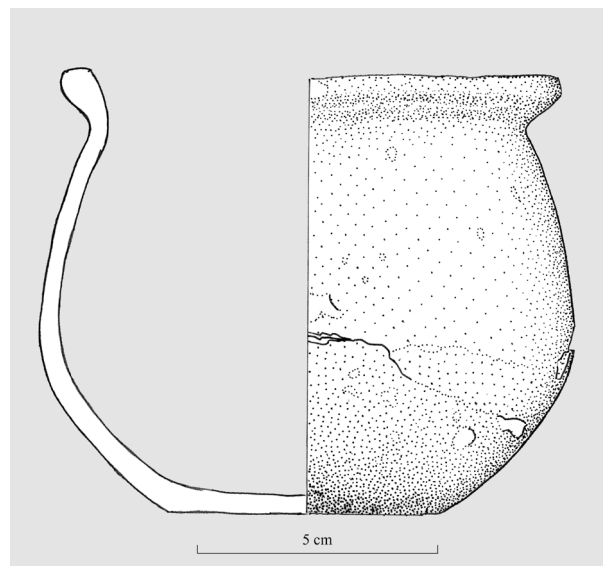

Fig. 6: Eksempel på keramik fra ældre romersk jernalder. Tegning: Ulrik Dam.

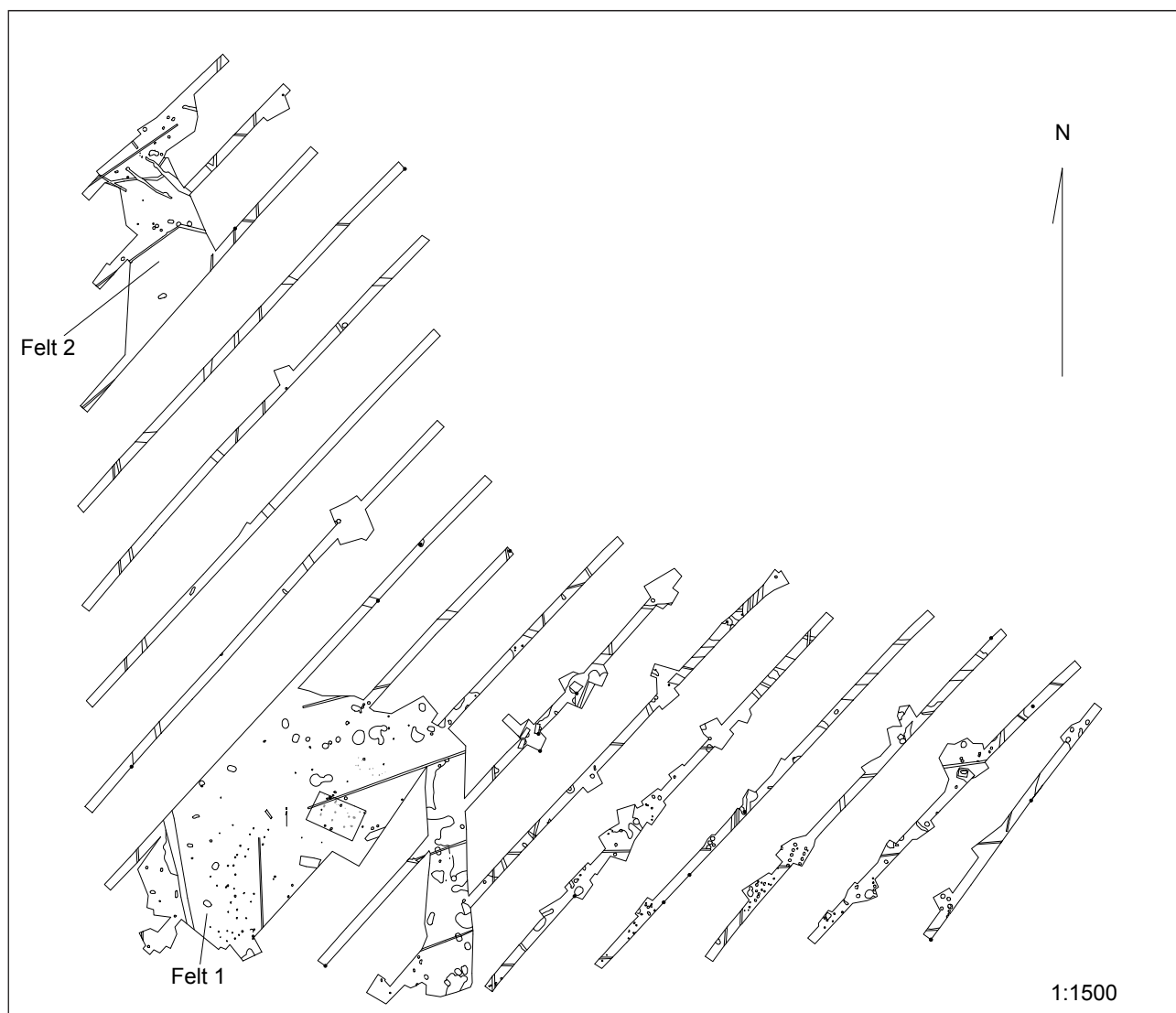

Fig. 5: Plan over hele udgravningsarealet. Tegning: Allan Larsen.

Ca. 6 meter nordøst for hus 1 kan en anden mindre struktureret samling stolper udgøre delvist bevarede tagbærende og vægstolper fra en mulig mindre øst-vestorienteret økonomibygning i tilknytning til hus 1. Lidt keramikskår fra en mulig tagbærende stolpe tilhører sandsynligvis ældre jernalder.

Hegn 2

Med start ca. 15 m sydvest for Hus 1 kan udskilles et nord/syd-løbende hegn. Hegnet er bevaret i min. 20 meters længde og flere af stolperne er blevet udskiftet/suppleret gennem hegnets brugstid (Fig. 4).

Felt 2

Nordvestligst fremkom på et mindre felt (felt 2), ca. 120 meter fra felt 1, ca. 15 stolper og 10 gruber. De få ustrukturerede stolper samt gruber kan evt. være dele af konstruktioner som stækker sig nordvest for selve bassinområdet og dermed udenfor det nuværende undersøgelsesområde (Fig. 5). Keramikskår i en grube antyder samme datering indenfor ældre jernalder. Der kan være tale om starten på et nyt bosættelsesområde som evt. strækker sig mod nordvest.

Øvrige anlæg

Her følger en beskrivelse af udvalgte anlæg fra de to udgravningsfelter samt søgegrøfter.

Gruber

En grube er en fællesbetegnelse for irregulære nedgravninger af forskellige størrelser og med forskellige formål. Samme grube kan have haft skiftende funktioner gennem sin levetid. Man kan f.eks. have gravet hullet for at skaffe råstoffer i form af ler eller sand, hvorefter hullet er blevet opfyldt med affald fra bopladsen gennem en periode. Gruberne er, næst efter stolpehuller, den almindeligste anlægstype på

bopladserne.

Vest, nord og øst for stolpesporene "omringer" flere rundede eller amorfe gruber disse. Gruberne ligger typisk i udkanten af selve beboelsesområdet, dels på skrånende terræn ned mod en lav muldopfyldt lavning nær den nu rørlagte å. Der sandsynligvis tale om gravede lertagningsgruber, genanvendt til affaldsdeponering. Det opgravede ler kunne anvendes til fremstilling af lerkar eller klining af vægge. I flere gruber fandtes således keramik i skår samt dyreben og rødbrændt ler. Keramikken dateres til ældre jernalder, noget af keramikken dateres med sikkerhed til ældre romersk jernalder (ca. Kr. f. – 200 e. kr.).

Kogestensgruber

Kogestensgruber er en grube med et specifikt formål, nemlig tilberedning af mad. Der er tale om nedgravninger, som indeholder en del ildskørnede sten og trækul. Ofte ligger stenene i lag. Kogestensgruber tolkes som en art jordovne, der har været anvendt til tilberedning af mad. Den nyeste forskning foreslår at disse er rituelle anlæg, brugt ved tilberedning af fødevarer under rituelle handlinger, ofte i nærheden af vådområder – her med en å i nærheden. I vådområderne nedlagdes som bekendt ofre i form af lerkar, våben, smykker, dyr og mennesker gennem det meste af forhistorien. Kogestensgruberne kan være anvendt i tilknytning til disse rituelle handlinger. Sådanne gruber blev også udgravet, beliggende længst borte fra selve stolpestrukturerne. Deres aflange form tyder på datering indenfor samme tidsrum.

Fund af oldsager

Der blev gjort fund i 14 anlæg på området for felt 1, fortrinsvis keramik i skår, ofte fundet sammen med fragmenterede dyreben- og tænder af forskellige dyr, bl.a. kvæg. En stor del af keramikken kan dateres enten sikkert til ældre

romersk jernalder, eller indenfor ældre jernalder. På noget af keramikken ses fastbrændte sorte skorper hvilket viser at maden har været brændt på. Disse skorper kan analyseres og vise hvad der har været kogt i lerpotten. Andre fund er fragmenter af rødbrændt ler, trækul samt enkelte stykker flint, delvist forarbejdet. Den søndrede keramik samt fragmenterede dyrebene, flere med hug- og snitspor (slagteaffald) viser affald fra husholdningen på stedet - alt i alt et typisk bopladsinventar.

Ligesom andre oldsagstyper gennemgår keramikken forskellige stilskifte igennem oldtiden. Der er tale om et modefænomen i udsmykningen og formen af de enkelte kar, og disse stilarter knytter sig til bestemte regioner. Da disse stilperioder er forholdsvis kortvarige er keramik velegnet til datering. Ved bestemmelse af keramiktypen og en mulig ornamentik på denne, kan arkæologerne tidsfæste de enkelte skår til en bestemt periode i oldtiden og derved også det enkelte anlæg, hvori det er fundet. Det er også muligt at tidsfæste den bearbejdede flint på samme måde. De forskellige flintredskaber og bearbejdnings teknikker gennemgår forskellige stilskifter igennem oldtiden. Dog er nogle redskabstyper så almindelige i flere perioder, at det ikke er muligt at nærme sig en præcis datering. Dyreknogler kan artsbestemmes og derved fortælle noget om det husdyrhold, der har været på bopladsen, eller hvilke arter der blev hjemtaget som bytte.

Trækul og andre prøver af organisk materiale kan bruges til den videnskabelige dateringsmetode, kaldet kulstof- 14 datering.

Sammenfatning og konklusion

På lokaliteten fandtes, som allerede antydtes ved prøvegravningen, spor af en bosættelse fra jernalderen. Keramik daterer bosættelsen mere præcist til perioden ældre romersk jernalder, ca. Kr. f.- 200 e. Kr. På det største felt på ca. 3000 m² fandtes en lille gårdsenhed med et ca. 12 meter langt og 5 meter bredt langhus, hvor dobbelte sæt kraftige stolper har båret taget. Huset har sandsynligvis fungeret som beboelseshus for en familie. Ca. 6 meter nord for huset lå tilsyneladende en mindre bygning, enten en stald, forrådshus eller lignende. Andre ustrukturerede stolper syd herfor kan udgøre rester af hegn og andre konstruktioner i tilknytning til gården. Omkring gården ligger mange gravede gruber, hvor man har hentet ler og sand til fremstilling af keramik og bygningsmateriale; efterfølgende er gruberne anvendt til affaldsdeponering, i form af itugået husholdningskeramik og slagteaffald fra husdyr. Længere borte, og især ned mod en våd lavning og å, ligger sodsværtede gruber med brændte sten – måske anvendt ved rituelle handlinger.

Tilsvarende spredte spor af stolper og gruber ca. 120 meter fra feltet, på et lille felt på ca. 400 m², viser sandsynligvis begyndelsen af et andet bosættelsesområde, der strækker sig mod nordvest, udenfor det nuværende undersøgelsesområde.

Perspektiver og videre undersøgelser

Der er således ikke tvivl om at de nuværende undersøgelser supplerer og tilføjer ny viden om et samlet større bopladsområde med bosættelser fra jernalderen, som har ligget på plateauet syd for Transportcentret. To tidligere undersøgelser (SØL 963 og 984) med flere gårdsanlæg fra jernalderen fortsætter således ind på området for de nuværende undersøgelser. Her dateres bosættelsen indenfor ældre jernalder (ca. Kr.f. – 400 e. Kr.). I området sydøst herfor som endnu afventer nærmere undersøgelse (TAK 1278) har prøvegravninger påvist fortsatte omfattende bosættelser fra yngre jernalder, nærmere bestemt perioden yngre romersk jernalder (200-400 e. Kr.) samt ældre germansk jernalder (400-550 e. Kr.). Der er erkendt spor af mindst 6 huse samt gruber, hegn og fund fra perioden. Desuden ser det ud til, at man ved evt. fortsatte anlægsarbejder nordvest for regnvandsbassinet atter vil støde på et nyt bosættelsesområde, tilsyneladende også fra jernalderen. Det vil derfor være nødvendigt med nye prøveundersøgelser i en sådan ny situation. Hele området udgør således et større bosættelsesområde fra jernalderen, hvor gårdsanlæg har afløst hinanden over flere århundreder. Bygden indgår i et regionalt billede af et jernaldersamfund, sammen med de mange andre nærliggende bosættelses- og gravfund fra perioden.

Udgravningens data

Ansvarsmuseum: Kroppedal - Museum for Astronomi • Nyere tid • Arkæologi

J.nr.: TAK 1158

Kulturarvsstyrelsen:

J. nr.: FOR 2003-2122-0241

Moe & Brødsgaard A/S: Peter M. Stabell, Tørringvej 7, boks 89, 2610 Rødovre.

Stednr.: 020207-

Sogn: Høje Tåstrup

Herred: Smørum

Amt: København

Ansvarlig leder: Afdelingsleder Ditlev L. Mahler og Museumsinspektør Anne B. Hansen

Daglig leder: cand. mag., arkæolog Birgitte Borby Hansen, Roskilde.

Studenter: Mette Kjelstrup, Rina Sandberg, Camilla Haarby Hansen, Anne Therese Monrad samt André Matthissen

Museumstekniker Allan Larsen stod for opmålingen med GPS samt bearbejning de opmålte planer.

Entreprenør Hans Cristensen kørte gravemaskinen.

Udgravningsmetode

Selve undersøgelsen foregik på følgende måde: Pløjelaget, det vil sige det øverste omrodede humøse materiale, blev fjernet ved hjælp af en gravemaskine på bælte med en to meter bred skovl. De herved fremkommende fyldskifter, også kaldet anlæg, blev efterfølgende løbende trukket op med skovlens kant, efter at „uklare“ fyldskifter var blevet fladeskovlet.

Feltet blev opmålt i fladen med GPS, og alle stolpehuller samt andre signifikante anlæg blev snittet og beskrevet.

Alle fund, trækulsprøver og jordprøver til videre analyser hjemtages typisk til museet, hvor der sker en efterbearbejdning. Muldjorden bliver lagt ud til hver side af feltet i forbindelse med aflagningen og kan efter endt udgravning lægges tilbage på undergrunden.

TIDSTAVLE

Periode	Underperiode	Kalenderår f./e. Kr.
Middelalder	Senmiddelalder	1536
	Højmiddelalder	1400
	Tidlig middelalder	1200
		1050
Jernalder	Vikingetid	775
	Germansk jernalder	375
	Romersk jernalder	Kr.fødsel
	Førromersk jernalder	500
Bronzealder	Yngre bronzealder	1100
	Ældre bronzealder	1700
Bondestenalder	Sen-neolitisk tid	2400
	Enkeltgravstid	2800
	Mellem-neolitisk tid	3200
	Tidlig-neolitisk tid	3900
Jæger- samlerstenalder	Ertebøllekultur	5400
	Kongemosekultur	6800
	Maglemosekultur	9000
Ældste stenalder / Palæolitikum	Ahrensburgkultur	10000
	Brommekultur	11500
	Federmesserkultur	12000
	Hamburgkultur	